

AMBRUS ISTVÁN

Együttalkalmazási tilalmak, valamint valódi és látszólagos kógencia a büntetőjog szankciórendszerében

Ebben a tanulmányban a hatályos magyar szankciórendszer és a büntetéskezelési gyakorlat vonatkozásában két sajátos – elnevezésükben a büntetőjogban újszerűnek tekinthető – problémakörre fókuszálok.

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényben (a továbbiakban: Btk.) szabályozott úgynevezett *együttalkalmazási tilalmak* szerepe az, hogy kizárják annak lehetőségét, hogy bizonyos szankciók alkalmazására – a kétszeres értékelés tilalmára is figyelemmel – azonos elkövetővel szemben, egyazon bírósági (ügyészi)¹ határozatban kerülhessen sor.² E tilalomkör érintésének célja egyrészt annak kimutatása, hogy a Btk. büntetéskezelési fejezeteiben e vonatkozásban *jogalkotói következetlenség* is tetten érhető. Másrészt pedig az is aktuálissá teszi a kérdést, hogy a legutóbbi időszak bírósági gyakorlatában meglehetősen magas számban fordultak elő az *e tilalmakba ütköző – különösen alsó bírósági – döntések*, mely hibák jövőbeli elkerülése érdekében szükségesnek látszik azok tipizálása és a problémák okainak feltárása.

Egy adott norma *diszpozitív* (eltérést megengedő) vagy éppen *kógens* (eltérést nem megengedő; más néven kategorikus vagy imperatív) jellege természetesen nem büntetőjog-specifikus kérdés, azzal jóformán bármely tételes jogi diszciplína kapcsán találkozhatunk. Lényegében már joghallgatóként, az alapozó tárgyak (például jogi alaptan) kereteiben, minden jogász elsajátítja jelentésüket.³ Az anyagi büntetőjog területén a legutóbbi időszakban mégis felvetődött olyan körülmény, amely a problémakör újragondolására késztethet. Kiindulópontul a 23/2014. (VII. 15.) AB határozat szolgált, amelynek egyik tanulsága, hogy a tételes jogi megfogalmazásra figyelemmel elméleti síkon is szükségesnek látszik kimunkálni a *valódi* (tehát a büntetőjogi felelősség megállapítása esetén feltétlenül kötelező), illetve a *látszólagosan* (ma-

1 Tudniillik megrovást (Btk. 64. §) és pártfogó felügyeletet (Btk. 69–71. §) nemcsak a bíróság, hanem az ügyész is alkalmazhat.

2 Szűk körben, mint látni fogjuk, a jogi személyek büntetőjogi felelősségéről szóló 2001. évi CIV. törvény is ismer együttalkalmazási tilalmakat.

3 Vö. Visegrády Antal: Jog- és állambölcselet. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2003, 133. o.

gyarán nyelvtanilag ugyan felszólító módban megszövegezett, ám valójában mérlegelési elemekkel fellazított) *kógens szankciós rendelkezések* kategóriáit, és levonni az e csoportosításból adódó konzekvenciákat.

Együttalkalmazási tilalmak a hatályos magyar szankciórendszerben és az e körben jelentkező gyakorlati szankcionálási problémák

Együttalkalmazási tilalmak más jogterületeken

Az együttalkalmazási tilalom mint jogi terminus a büntetőjogban nem vagy nemigen tekinthető elterjedtnek. Az sokkal inkább a *közsféra munkajogában*, az úgynevezett *összeférhetetlenségi* szabályokkal együtt tárgyalt kifejezésként ismert.⁴ E két kategória lényege, hogy „[a]z összeférhetetlenség bizonyos tevékenységek végzését zárja ki, az együttalkalmazási tilalom pedig az egymással szoros, családi, érzelmi kapcsolatban lévő személyek munkavégzés során történő elkülönítését célozza”⁵. Nem ilyen terminológiával ugyan, de előfordult egyfajta együttalkalmazási tilalom *fegyelmi eljárásban* történő (munkajogi) szankcionálás kapcsán is. Így például az 1967. évi munka törvénykönyve (1967. évi II. tv.) hatálya alatt született eseti döntés szerint „[m]egrovás (szigorú megrovás) fegyelmi büntetés más fegyelmi büntetéssel együtt nem szabható ki”⁶.

Együttalkalmazási tilalmak a büntető anyagi jogban

Büntetőjog-specifikus értelemben együttalkalmazási tilalmon olyan szankciós szabályokat szükséges érteni, amelyek két vagy több jogkövetkezmény (büntetés vagy intézkedés) azonos elkövetővel szembeni, egyazon eljárásban történő alkalmazását – fő szabály szerint – kizárják. Jóllehet a Btk. Miniszteri Indokolása még „a büntetések együttes alkalmazása alóli kivételek” kate-

4 Vö. Hazafi Zoltán: Együttalkalmazási tilalom, összeférhetetlenség. In: Hazafi Zoltán (szerk.): A közszolgálati tisztviselői törvény magyarázata. Kézirat. Nemzeti Fejlesztési Ügynökség, h. n., 2012, 183–185. o.; Cséffán József: A közalkalmazottak jogállásáról szóló törvény és magyarázata. Szegedi Rendvénysszervező Kft., Szeged, 2016, 440–445. o.

5 Bérces Kamilla: Összeférhetetlenség és együttalkalmazási tilalom a közsférában. HR & Munkajog, 2016/4., 19. o.

6 BH 1989.327.

góriájáról tett említést⁷, valójában az „együttalkalmazási tilalom” e speciális értelmű használata is szabatos és találó megnevezés. E megállapítás helyességét az is alátámaszthatja, hogy az említett szóhasználattal egy friss elvi bírósági határozatában a Kúria is élt már.⁸

Az együttalkalmazási tilalmak létének indokai és megjelenési formái

Az efféle szankciós tilalmak léte – általában – kétféle körülményre vezethető vissza. Egyrészt több azonos/lényeges vonásaiban hasonló tartalmú szankció egyidejű alkalmazása „címkézési csalást” (*Etikettenschwindel*) alkothatna, és így sértené a kétszeres értékelés tilalmát (*ne bis in idem*).⁹ Másrészt bizonyos jogkövetkezmények gyakran már természetükből fakadóan kizárják (vagy legalábbis minimalizálják) más szankció(k) egyidejű alkalmazásának jelentőségét, értelmét. Az ilyen típusú jogkövetkezmények skálájának egyik végén természetesen az elítélt személyét elimináló büntetések (halálbüntetés vagy az életfogytig tartó szabadságvesztés) foglalnak helyet. A másik oldalon a legenyhébb szankciók (mint például a megrovás vagy próbára bocsátás intézkedése) hozhatók fel példaként.

Együttalkalmazási tilalmakat értelemszerűen több büntetés vagy mellékbüntetés, intézkedések, valamint bizonyos esetekben büntetés és intézkedés relációjában is szabályozhat egy büntetőtörvény. Előfordulhat negatív és pozitív megfogalmazása, előbbi esetben azt rögzíti a jogszabályhely, hogy mely szankciók együttes alkalmazása tilalmazott, míg utóbbi az együttesen megengedett jogkövetkezményeket nevesíti, amiből implicite következik, hogy a további, nem említett szankciók viszonylatában él az együttalkalmazás tilalma.

⁷ A 2012. évi C. tv. Miniszteri Indokolása. Részletes Indokolás a 33. §-hoz. Wolters Kluwer Jogtár.

⁸ EBH 2016.B.6. Ennek az elvi határozatnak az együttalkalmazási tilalmak mellett a szankciós szabályok valóságosan/látszólagosan kógens jellegének vizsgálata szempontjából is lesz jelentősége, ezért később részletesen is érintem.

⁹ A címkézési csalás kifejezést Eduard Kohlrausch eredetileg a szabadságvesztés-büntetés és az emellett ugyancsak szabadságelvonó intézkedés, a biztonsági őrizet együttes alkalmazására vonatkoztatta. Álláspontját ismerteti Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. Második, átdolgozott kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2010, 252. o.

*Együttalkalmazási tilalmak
a magyar büntető anyagi jog szabályozástörténetében*

Jelen tanulmánynak nem tárgya a kérdéskör történeti vonatkozásának kimerítő feltárása, ezért a régi szabályozások köréből csak néhány érdekesség felvillantására szorítokozom.

Így az I. Büntetőnovella (1908. évi XXXVI. tc.) 1. §-ában – amely a Csemegi-kódexet (1878. évi V. tc.) úgy egészítette ki, hogy különös méltánylást érdemlő ok fennállása esetén megengedte a legfeljebb egy hónap fogházbüntetés, illetve a pénzbüntetés végrehajtásának felfüggesztését – azt a tilalmat állította fel, hogy a felfüggesztő ítéletben kiutasítást nem lehet kimondani. E rendelkezés alapján tehát a felfüggesztett fogház-, illetve pénzbüntetés és a kiutasítás együttalkalmazása kizárt volt.

A Csemegi-kódex általános részét újrakodifikáló Btá. (1950. évi II. tv.) 33. § (2) bekezdése alapján halál-, illetve tizenöt évi vagy ennél hosszabb tartamú börtönfőbüntetés mellett pénzbüntetés mint mellékbüntetés nem volt kiszabható.

Az 1961. évi Btk. (1961. évi V. tv.) 36. § (2) bekezdése értelmében halálbüntetés mellett mellékbüntetésként csak vagyonek Kobzást lehetett alkalmazni, amely megfogalmazásból kitűnően a halálbüntetés és mellékbüntetéséül a közügyektől eltiltás, a foglalkozástól eltiltás, a kitiltás, a kiutasítás, valamint – a Btá. megoldásához hasonlóan¹⁰ – a pénzbüntetés [melyek ekkoriban az 1961. évi Btk. 35. § (2) bekezdése alapján mind mellékbüntetések voltak] alkalmazás kizárt volt.

Az 1978. évi Btk. (1978. évi IV. tv.) a 2009. évi LXXX. törvénnyel történő módosítása nyomán már a hatályos Btk.-hoz hasonlóan szabályozta a büntetések körében az együttalkalmazási tilalmakat, az eltérések pedig nem annyira nyomósak, hogy külön is említést tegyünk róluk.

*Együttalkalmazási tilalmak
a hatályos büntetőjog szankciórendszerében*

Ami a hatályos magyar szankciórendszert illeti, elsőként említhető, hogy a Btk. 33. § (3) bekezdése fő szabálynak – a differenciált és individuális szankcionálás kívánalma jegyében – a büntetések együttalkalmazását *megengedi*

¹⁰ A Btá. és az 1961. évi Btk. összevetéséhez lásd Békés Imre: Az új BTK általános részéről. Rendőrségi Szemle, 1962/2., 111–113. o.; Ambrus István: Békés Imre korai munkáiról. Iustum Aequum Salutare, 2016/3., 21–22.

és csak mint *kivételre* utal¹¹ azokra a törvényhely (6) bekezdéseiben szabályozott esetekre, amelyek kapcsán egyes büntetések egyidejű kiszabása nem megengedhető.¹²

A Btk. 33. § (6) bekezdés a) pontja szerint nem szabható ki *szabadságvesztés mellett elzárás vagy közérdekű munka*. Ezek az együttalkalmazási tilalmak a már érintett „címkézési család” lehetőségének kiküszöbölésére hivatottak. A szabadságvesztés és az elzárás ugyanis egyaránt szabadságelvonó büntetés, míg a közérdekű munka – ha nem vonja is el, de legalábbis – korlátozza az elítélt szabadságát a munkavégzés időtartamában. Magától értődik, hogy ez az összefüggés a szabadságvesztés és a közérdekű munka viszonylatában ugyanolyan élesen jelen van, mint *az elzárás és a közérdekű munka összefüggésében*. Erre tekintettel nézetem szerint lényegében érthetetlennek tekinthető, hogy a törvényhozó *miért nem zárta ki az elzárás és a közérdekű munka együttes kiszabási lehetőségét is*. Az elzárással kapcsolatos fontosabb elméleti aggályokkal korábban már részletesebben foglalkoztam.¹³ Ezért a témához való szorosabb kapcsolódás érdekében e helyütt csupán egyetlen, a helyzet nehezen tartható jellegét jól érzékeltető körülményre utalok. Ismeretes, hogy az elzárás büntetését a büntetőjog a szabálysértési jogtól vette.¹⁴ Sajnálatos azonban az a körülmény – amely *Nagy Ferenc* szerint a Btk. „*nemigen érthető furcsasága*”¹⁵ –, hogy az együttalkalmazási tilalmak körében nem követte a szabálysértési szankciók körében irányadó megoldásokat. A hatályos Szabs.tv. (2012. évi II. tv.) 7. § (3) bekezdése ugyanis kategorikusan akként rendelkezik, hogy *a szabálysértési elzárás mellett nem szabható ki közérdekű munka*. Ezt a rendelkezést a büntetőjogi törvényhozó-

11 Kiemelhető, hogy a Btk. 33. § (3) bekezdése az (5) – (6) bekezdésekre együttesen utal, ezek közül azonban az (5) bekezdésre történő utalás törvényszerkesztési hibának tekinthető, hiszen az (5) bekezdés – a (4) bekezdéshez hasonlóan – nem tilalmakat, hanem alternatív büntetés kiszabási lehetőségeket tesz lehetővé a bíróság számára.

12 A megengedett kombinációkról – a 2009. évi LXXX. törvénnyel módosított 1978. évi Btk. hatálya alatt – kimerítő felsorolást ad Kis Norbert: 3.2. A büntetések. In: Kis Norbert (szerk.): Büntetőjog I. Az anyagi büntetőjog általános része. Büntetőjogi ismeretek a közszolgálati szakemberképzés számára. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2011, 180–181. o.

13 Ambrus István: Some Thoughts on the Hungarian Criminal Sanctioning System. Jogelméleti Szemle, 2016/4., 4–5. o.

14 Ehhez Nagy Marianna: Quo vadis Domine? Elmékedések a szabálysértések helyéről a 2012. évi szabálysértési törvény kapcsán. Jogtudományi Közlöny, 2012/5., 225. o.; Tóth Mihály: Az új Btk. bölcsőjénél. Magyar Jog, 2013/9., 530. o.; Hollán Miklós: Az új Büntető Törvénykönyv. In: Jakab András – Gajdusчек György (szerk.): A magyar jogrendszer állapota. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, Budapest, 2016, 382. o.; Ambrus István: A szabálysértési jog néhány aktuális kérdése – büntetőjogászai szemmel. Közjogi Szemle, 2014/4., 37. o.

15 Nagy Ferenc: A szankciórendszer. Jogtudományi Közlöny, 2015/1., 7. o.

nak – amennyiben a büntetőjogi elzárást fenntartandónak ítéli¹⁶ – ugyancsak indokolt lenne átvennie.

Megjegyezhető, hogy a jogirodalomban van olyan álláspont, amely szerint a szabadságvesztés és a közérdekű munka együttes kiszabása tilalmának praktikus indoka van, mert „*a szabadságvesztés mellett a közérdekű munka végrehajtása rendkívül megnehezülne. (A rövidebb tartamú elzárás mellett azonban kiszabható a közérdekű munka, hiszen az elzárás büntetés kitöltése után nincs akadálya a végrehajtásának.)*”¹⁷ Az előbbieken részletezett álláspontom szerint a probléma ugyanakkor sokkal inkább tekinthető elvi, semmint gyakorlati szempontokon alapulónak, hiszen egy rövid tartamú (akár három-öt hónapos) szabadságvesztés után a közérdekű munka végrehajtása ugyanúgy nem ütközne akadályba, mint például a kilencvennapos elzárást követően.¹⁸

Végül ebben a körben kiemelhető, hogy – mint arra *Tóth Mihály* is utal¹⁹ – alsó bírósági gyakorlatban előfordult szabadságvesztést és közérdekű munkát együttesen kiszabó, jogerőre emelkedett döntés is. A törvénytörő helyzetet a Kúria felülvizsgálati eljárásban orvosolta, és a BH 2014.3. számon publikálta is azt a döntését, amelyben – a törvénnyel egyezően – kimondta, hogy „*[s]zabadságvesztés mellett nem szabható ki közérdekű munka*”.

A Btk. 33. § (6) bekezdés b) pontja szerint továbbá nem szabható ki *kiutasítás mellett közérdekű munka vagy pénzbüntetés*. E tilalmak kapcsán már hangsúlyozottabban jelen vannak gyakorlati megfontolások: a *Gál–Szűcs* szerzőpáros szerint „*[a]z országból kiutasított személyen a közérdekű mun-*

16 A jogalkalmazás a kezdeti „sokk” után elfogadni látszik az elzárást a büntetőjogi büntetések körében, amit jól jelez, hogy alkalmazására egyre gyakrabban kerül sor (a 2014-es 455 alkalommal történt kiszabás 2015-re csaknem duplájára, 938-ra emelkedett), továbbá, hogy a legfőbb ügyészi beszámoló azon megállapítása, amely szerint az említett növekedés „*arra utal, hogy a bírósági gyakorlat elfogadta, és megtalálta az elzárás helyét a büntetési rendszerben*”. Lásd B/11709 A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2015. évi tevékenységéről, 23. o. http://ugyeszseg.hu/pdf/ogy_besz/ogy_beszamolo_2015.pdf; 2016-ban azután szintén jelentősen, csaknem további hatvan százalékkal, ezeröttszázra növekedett a kiszabott elzárások száma. Lásd B/17351 A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2016. évi tevékenységéről, 26. o. http://ugyeszseg.hu/pdf/ogy_besz/ogy_beszamolo_2016.pdf

17 Gál István László – Szűcs András: A büntetések. In: Polt Péter (főszerk.): Új Btk. Kommentár. 2. kötet, Általános rész. Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013, 14. o.

18 A hatályos Bv. tv. (2013. évi CCXL. tv.) 28. § (1) bekezdés d) pontja, illetve (2) bekezdése szerint az öt évet el nem érő tartamú szabadságvesztés és az elzárás végrehajthatósága egyaránt öt év alatt évül el.

19 Tóth Mihály: A büntetőjogi jogkövetkezmények. In: Belovics Ervin – Nagy Ferenc – Tóth Mihály: Büntetőjog I. Általános rész. Harmadik, hatályosított kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2015, 379. o.

*kát értelemszerűen nem lehetne végrehajtani, a pénzbüntetést pedig – meg nem fizetése esetén – nem lehetne szabadságvesztésre átváltoztatni*²⁰.

A legutóbbi időszakban a Kúria több esetben is foglalkozott a kiutasítással kapcsolatos együttalkalmazási tilalmakkal. Egy 2015 áprilisában, első fokon jogerőre emelkedett járásbírói döntésben a bíróság a török állampolgárságú vádlottal szemben, embercsempészés büntette miatt egy év nyolc hónap szabadságvesztést, ötvennapos tétel pénzbüntetést, valamint négyévi kiutasítást szabott ki. Az ekkor is felülvizsgálati eljárás keretében eljáró legfőbb bírői fórum a határozat törvénysértő voltát észlelte, és azt akként orvosolta, hogy a pénzbüntetés kiszabását mellőzte.²¹

Ennél érdekesebb döntés volt a már említett, EBH 2016.B.6. szám alatt publikált elvi döntés, amelyben a Kúria a kötelezőnek tekintett pénzbüntetés [Btk. 50. § (2) bek.] és a kiutasítás kollízióját utóbbi háttérbe léptetésével oldotta fel²², és pedig – mint látni fogjuk – a vonatkozó rendelkezések kógenciája fokozatainak osztályozásával. Miután e kérdéskör e tanulmány második nagyobb szerkezeti egységéhez kapcsolódik, a megfelelő helyen említést teszünk róla.

Kiemelhető, hogy a kiutasítás kapcsán a jogirodalom a törvényben írtakon túl további – az egyes szankciók jellegével indokolt – együttalkalmazási tilalmat is nevesít. Így Juhász Zsuzsanna szerint „[b]ár a Btk. 33. § (6) bekezdés b) pontja alapján a kiutasítás mellett csak közérdekű munka, illetve pénzbüntetés nem szabható ki, a kiutasítás lényegéből fakadóan (nevezetesen, hogy a kiutasított külföldinek az ország területét el kell hagynia) nem alkalmazható kitiltással, sportrendezvények látogatásától való eltiltással, foglalkozástól eltiltással és járművezetéstől eltiltással együtt sem”²³. Ez az álláspont azonban – amellet, hogy az *ellentétből való következtetés* logikai értelmezési elvével is szembenemenni látszik – nem számol azzal a lehetőséggel, hogy például a foglalkozástól vagy a járművezetéstől eltiltás tartama ugyanazon ítéletben, amelyben a külföldit (hontalant) egyúttal ki is utasítják, adott esetben hosszabb is lehet. Például, ha a bíróság két év kiutasítás mellett öt évre eltiltja a járművezetéstől a halálos kimenetelű közúti veszélyeztetés elkövetőjét. Ilyenkor ugyanis – miután mindkét büntetés tartama egyaránt az

20 Gál István László – Szűcs András: i. m. 14. o. E megállapítás fényében nyilvánvalóan elírás az idézett kommentárban a kiutasításról szóló rész azon általános megállapítása, hogy a kiutasítás „[j]elenleg ki-szabható önállóan és más büntetésekkel együtt is”. Lásd Gál István László – Szűcs András: i. m. 61. o.

21 BH 2017.1.

22 Hasonlóan már korábban a BH 2007.211. számon közzétett döntés.

23 Juhász Zsuzsanna: A büntetések. In: Karsai Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Complex, Budapest, 2013. Wolters Kluwer Jogtár.

ítélet jogerőre emelkedésével kezdődik [Btk. 60. § (4) bekezdés; 56. § (4) bekezdés] – valójában lesz olyan háromévi időtartam, amikor az elkövető már visszatérhet Magyarország területére, járművet azonban továbbra sem vezethet, tehát további – bűncselekményének súlyával arányban álló – joghátrány éri. Így nézetem szerint e két szankció együttes kiszabása szükséges és indokolt lehet, relációjukban tehát együttalkalmazási tilalom nem áll fenn.

Végül, 2018. január 1. napjától, a 2017. évi CXLIV. törvény 51. §-a alapján a Btk. 33. § (6) bekezdése azzal a c) ponttal egészült ki, amelynek értelmében nem szabható ki *életfogytig tartó szabadságvesztés mellett pénzbüntetés*. Az említett módosító törvény Miniszteri Indokolása szerint e szabály hiányában előfordulhatott, hogy „*az utóbb életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélnél a pénzbüntetés helyébe lépő szabadságvesztés egészen addig nem hajtható végre, amíg az elítéltet az életfogytig tartó szabadságvesztésből feltételes szabadságra nem bocsátják (azaz legkevesebb huszonöt év elteltével) vagy amíg őt a kötelező kegyelmi eljárás eredményeként nem szabadítják. Így – szemben az elzárással vagy a közérdekű munkával – a hatályos szabályok alapján a pénzbüntetés lényegében korlátlan ideig végrehajtható, amely az elítéltre nézve méltánytalan.*”²⁴

Hatályos büntetőjogunk – a katonai szankciók körén kívül – egyetlen mellékbüntetést, a *közügyektől eltiltást* ismeri [Btk. 33. § (2) bek.]. A közügyektől eltiltás – mellékbüntetési jellegéből fakadóan – kizárólag végrehajtható szabadságvesztés mellett szabható ki [Btk. 61. § (1) bek.]. E rendelkezés azonban impliciten sem igazából jelent együttalkalmazási tilalmat. Nem arról van szó ugyanis, hogy a közügyektől eltiltás mellett a (végrehajtható) szabadságvesztésen kívül más büntetés kiszabása *ex lege* kizárt lenne, hanem arról, hogy ugyanezen bírósági ítéletben, egyazon elkövetővel szemben közügyektől eltiltás csak letöltendő szabadságvesztéssel egyidejűleg alkalmazható, illetve – ha ezek törvényi feltételei fennállnak – más büntetések is kiszabhatók.

Valódi együttalkalmazási tilalmat jelent ugyanakkor a Btk. 135. § (2) bekezdése, amely szerint katonai büntetés – tehát *lefokozás* (Btk. 137. §) vagy *szolgálati viszony megszüntetése* (Btk. 138. §) – nem alkalmazható, ha a katonát [Btk. 127. § (1) bekezdés] a közügyektől eltiltják. A Btk. Miniszteri Indokolása szerint e megoldás „*indoka, hogy amennyiben a katonát a közügyektől eltiltják, akkor az ítélet jogerőre emelkedésével elveszti a katonai rendfokozatát és az eltiltás hatálya alatt nem is érhet el katonai rendfokozatot, tehát a lefokozás, illetve a szolgálati viszony megszüntetése okafogyott*

²⁴ A 2017. évi CXLIV. törvény Miniszteri Indokolása. Részletes Indokolás az 51. §-hoz. Wolters Kluwer Jogtár.

lenne. Emellett katonával szemben is kizárólag akkor alkalmazható közügyektől eltiltás mellékbüntetés, ha vele szemben végrehajtandó szabadságvesztést szabnak ki. A szolgálati viszonyt szabályozó külön törvények kizárják azt, hogy a katona hivatásos vagy szerződéses szolgálatot lásson el akkor, ha vele szemben a bíróság végrehajtandó szabadságvesztést szabott ki. Ekkor ugyanis a szolgálati viszonya a törvény erejénél fogva megszűnik. Ez úgyszintén feleslegessé teszi a lefokozást vagy szolgálati viszony megszüntetését.”²⁵

Lényegében hasonló a helyzet a katonai mellékbüntetések – a rendfokozatban visszavetés (Btk. 139. §), illetve a várakozási idő meghosszabbítása (Btk. 140. §) és a közügyektől eltiltás relációjában, együttes kiszabásuknak tehát helye nincs [Btk. 136. § (2) bekezdés].

Noha való igaz, hogy „[a]z együttes alkalmazás, illetve ennek tilalma intézkedések kapcsán kevésbé merül fel”²⁶, bizonyos együttalkalmazási tilalmakról nem csupán büntetések és mellékbüntetések viszonylatában, hanem intézkedések kapcsán is beszélhetünk. A Btk. 63. § (2) bekezdése szerint a megrovás, a próbára bocsátás és a jóvátételi munka önállóan, büntetés helyett alkalmazható. Az említett intézkedések és a büntetések között tehát általános együttalkalmazási tilalom áll fenn. E szabályt a 2010-es években – mind az 1978. évi, mind a jelenlegi Btk. hatálya alatt – több alsó bíróság is megsértette. Így egy 2010-ben hozott határozatban a bíróság ittas járművezetés vétsége miatt a terheltet két évre próbára bocsátotta, ugyanakkor emellett a közúti járművek vezetésétől is eltiltotta, tehát a próbára bocsátás intézkedés mellett egy büntetést is kiszabott. A Legfelsőbb Bíróság felülvizsgálati eljárás keretében orvosolta e törvénysértést.²⁷ Ugyancsak helyes volt a legfőbb bírói fórum azon megállapítása, amely szerint „[a] próbára bocsátás lényege a büntetés kiszabásának próbaidőre történő elhalasztása, ezért az elkövetővel szemben büntetés – például járművezetéstől eltiltás – kiszabása esetén ennek az intézkedésnek az alkalmazása a törvénybe ütközik”²⁸. Végül legújabbban, egy hasonlóan problematikus járásbírói döntés kapcsán már a Kúria állapította meg, hogy „[a] próbára bocsátás a feltételes elítélés egyik formája. Jogkövetkezmény csak akkor fenyegeti az elkövetőt, ha a próbára bocsátás próbaideje nem telik el eredményesen. Ezért törvénysértő próbára bocsátás mellett a járművezetéstől eltiltás egyidejű alkalmazása.”²⁹

25 A 2012. évi C. tv. Miniszteri Indokolása. Részletes Indokolás a 135. §-hoz. Wolters Kluwer Jogtár.

26 Tóth Mihály: i. m. 380. o.

27 EBH 2011.2390. és BH 2012.113.

28 BH 2012.279.

29 BH 2014.260.

Aggályos ellentmondás fedezhető fel a *pártfogó felügyelet* intézkedésének általános alkalmazási lehetőségéről és tilalmáról rendelkező törvényhely, illetve a pártfogó felügyelet részletszabályai között. A Btk. 63. § (3) bekezdése értelmében megengedőnek látszó szabály, hogy a *pártfogó felügyelet büntetés vagy intézkedés mellett alkalmazható*. Emellett a második mondat ugyanakkor azt is kimondja, hogy *kiutasítás mellett nem rendelhető el pártfogó felügyelet*. E megfogalmazásból olybá tűnhet, hogy a kiutasítással kapcsolatos együttalkalmazási tilalmon túl bármely más büntetés vagy intézkedés mellé hozzárendelhető a pártfogó felügyelet. Ez azonban két szempontból sincs így.

Egyrészt a Btk. 69. § (1) bekezdés a)–e) pontjai felsorolják azokat a jogintézményeket, amelyek kapcsán kirendelhető a pártfogó. Az említett esetkörök ugyanakkor korántsem fedik le valamennyi szankciót, ami helyes is, hiszen például olyan esetekben, amikor az elítélt szabadságát az adott büntetés eleve elvonja vagy korlátozza, okafogyott lenne emellett még pártfogó felügyelőt is alkalmazni. Hiába tehát a Btk. 63. § (3) bekezdésében írt, elvileg megengedő szabály, a 69. § (1) bekezdés a)–e) pontjaiban írt jogintézményeken kívül pártfogó felügyelet elrendelésére (felnöttek esetében) nem kerülhet sor, így az itt fel nem sorolt szankciókkal implicite együttalkalmazási tilalom áll fenn.

Másrészt az is szembeötlő, hogy az említett esetek közül csupán kettő – a próbára bocsátás (Btk. 65–66. §) és a jóvátételi munka (Btk. 67–68. §) – tekinthető önálló szankciónemnek. A feltételes szabadságra bocsátás (Btk. 38–40., 42–45. §), illetve a szabadságvesztés felfüggesztése (Btk. 85–88. §) azonban nem különálló szankciók, hanem a szabadságvesztés-büntetéssel szervesen összefüggő speciális szabályok. Ugyanez vonatkozik a javítóintézetből történő ideiglenesen elbocsátásra fiatalkorú kapcsán, akivel szemben a pártfogói felügyelet alkalmazása a Btk. 119. § (1) bekezdés d) pontja alapján kötelező.

Végül – a Btk. idézett 63. § (3) bekezdésével való összevetésben – a leginkább rendszeridegennek a *vádemelés elhalasztásának* tartamára lehetővé tett pártfogói felügyelet tekinthető, lévén hogy az nem büntetés vagy intézkedés, hanem egy büntetőeljárás-jogi területen szabályozott ügyészi jogosítvány [1998. évi XIX. tv. (Be.) 222–223. §].³⁰ Az ellentmondás a Btk. 63. § (3)

30 Jelen tanulmány kéziratának lezárásakor már kihirdették az új büntetőeljárás kódexet. A 2018. július 1-jén hatálybalépő, a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény kapcsán kiemelhető, hogy annak LXVII. fejezetbeli 416. §-a a vádemelés elhalasztása helyett *feltételes ügyészi felfüggesztésnek* nevezi e jogintézményt.

bekezdésében írtakkal itt tehát a leghangsúlyosabb. Az említett következtetés azonban csak jogalkotói módosítással lenne kiköszöbölhető.

A Btk. 63. § (4) bekezdése nyomán az *elkobzás*, a *vagyonelkobzás* és az *elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele* önállóan, és büntetés vagy intézkedés mellett is alkalmazható. Vonatkozásukban tehát együttalkalmazási tilalomról egyáltalán nem beszélhetünk, sőt azokat akkor is el kell rendelni, ha az elkövető gyermekkor, kóros elmeállapot vagy törvényben meghatározott büntethetőséget megszüntető ok miatt nem büntethető [Btk. 72. § (4) bekezdés a) pont; 75. § (2) bekezdés a) pont; 77. § (2) bekezdés]. Annak kimondásától azonban, hogy ezeket az intézkedéseket akkor is alkalmazni szükséges, ha az elkövetőt megrovásban részesítették [Btk. 72. § (4) bekezdés b) pont; 75. § (2) bekezdés b) pont; 77. § (2) bekezdés], *el lehetne tekinteni*, lévén hogy ezek bármely intézkedés (és a megrovás is az!) melletti alkalmazhatóságának lehetőségét a törvény egyszer már megteremtette. Így ha a kötelező elkobzás, vagyonelkobzás vagy elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tételének feltételei fennállnak, ezek alkalmazandóságát nyilván nem eliminálná az a körülmény, hogy az elkövetőt csupán megrovásban részesítették.

A fiatalkorúakkal szemben alkalmazható speciális intézkedés a javítóintézeti nevelés (Btk. 120–122. §). A törvény a fiatalkorúakra vonatkozó szabályokat megfogalmazó XI. fejezetében fekteti le azon együttalkalmazási tilalmakat, hogy *javítóintézeti nevelés mellett nem szabható ki szabadságvesztés, elzárás vagy közérdekű munka*. E rendelkezés a „címkézési család” gyakorlatbeli elkerülhetősége érdekében feltétlenül helyes és fenntartandó.

Az együttalkalmazási tilalmak büntetőjogi megjelenéséről szóló rész zárásaként röviden szólni indokolt a *jogi személyekkel szemben alkalmazható intézkedésekre* vonatkozó ilyen szabályokról is.³¹ Ismeretes, hogy a vonatkozó 2001. évi CIV. törvény 3. § (1) bekezdése a jogi személy megszüntetését, a jogi személy tevékenységének korlátozását, illetve a jogi személlyel szembeni pénzbírság alkalmazását fő szabály szerint akkor teszi lehetővé, ha természetes személy felelősségre vonására is sor kerül. Emellett egyúttal a 3. § (3) bekezdése *együttalkalmazási tilalomról* is rendelkezik, amelynek keretében tiltja, hogy a *jogi személy megszüntetése* (2001. évi CIV. tv. 4. §) mellett akár a *jogi személy tevékenységének korlátozása* (2001. évi CIV. tv. 5. §), akár a *pénzbírság* alkalmazására kerülhessen sor. Megjegyzem, hogy az első

---

31 Vö. Sántha Ferenc: A jogi személy büntetőjogi felelősségéről. KJK-Kerszöv, Budapest, 2002; Fantoly Zsanett: A jogi személy büntetőjogi felelőssége. HVG-ORAC, Budapest, 2008.

összefüggés törvénybe foglalása feleslegesnek látszik, hiszen a többen (a jogi személy megszüntetésében) a kevesebb (a tevékenység korlátozása) nyilván benne van, ezért együttes alkalmazásuk nemcsak a törvény erejénél fogva, hanem fogalmilag is kizárható. A tevékenység korlátozása és a pénzbírság azonban – helyesen – önállóan vagy együttesen is alkalmazható.

Valódi és látszólagos kógencia a hatályos magyar szankciórendszerben

Kógencia és diszpozitivitás más jogterületeken

A diszpozitív vagy kógens (más néven: kategorikus/imperatív) normák megkülönböztetése, mint láttuk, ugyancsak korántsem kizárólag a büntetőjog jellemzője. Egyaránt előfordul például a magánjog vagy a munkajog területén.

A polgári jog területén „*a diszpozitivitás a szerződési jogban érvényesülő főszabály, amely azt fejezi ki, hogy a szerződő felek a szerződési szabadság értelmében a szerződés tartalmát – tehát az egymással szembeni jogaikat és kötelezettségeiket – egyező akarattal (konszenzus) maguk határozzhatják meg*”³². A kógens norma tehát ennek ellenkezőjét, a törvényi meghatározottságot jelenti. Hasonló értelemben fogja fel a diszpozitivitást és a kógenciát a munkajogi³³ és a társasági jogi³⁴ szakirodalom is.

*Kógencia és diszpozitivitás
a büntető anyagi jogban*

Jogszabálytani értelemben nincs okunk arra, hogy a kógens és diszpozitív rendelkezéseket az előbbiektől lényegesen eltérően használjuk, kizárólag a jogági sajátosságokra szükséges figyelemmel lennünk. Ezért – *mutatis mutandis* – a büntetőjog szankciórendszerében azokat a törvényi előírásokat lehet kógensnek tekinteni, amelyek a bíróság (ügyész) kezét megkötik, mérlegelési jogot tehát részére nem biztosítanak. Ezzel szemben diszpozitívnak tekinthetők azok a szabályok, amelyek a bírósági (ügyészi) diszkréciónak teret engednek.

32 Jójárt Eszter: Diszpozitivitás a régi és az új Polgári Törvénykönyvben. Magyar Jog, 2014/12., 674. o.

33 Vö. Berke Gyula: Kógencia és diszpozitivitás. Eltérő szabályozási lehetőségek az új Munka Törvénykönyvében. HR & Munkajog, 2013/10., 42–43. o.

34 Vö. Kisfaludi András: Kógencia vagy diszpozitivitás a társasági jogban. Gazdaság és Jog, 2006/8., 3–5. o.; Auer Ádám: A diszpozitivitás jelentősége a társasági jogban. Magyar Jog, 2016/7–8., 395–396. o.

A magyar büntetőjog – ismert módon – alapvetően a *relatív meghatározott* szankciórendszert alkalmazza.³⁵ Erre tekintettel a bírói mérlegelési jogot teljességgel kizáró rendelkezések meglehetősen ritkák. Kiemelhető ugyanakkor, hogy a hatályos Btk. bizonyos körben – az erőszakos többszörös visszaesőkkel szemben, meghatározott feltételek esetén kötelezően alkalmazandó életfogytig tartó szabadságvesztés³⁶, valamint legújabban a foglalkozástól eltiltás bizonyos speciális formái esetén *abszolúte meghatározottnak* is tekinthető, ami később még érintendő aggályokat is felvethet.

*A valódi és a látszólagos kógencia körvonalazása
a büntetőjog szankciórendszere kapcsán*

A kógens normák – nyelvtani szempontból – általában felszólító jellegű kifejezést tartalmaznak (például „kell”), de adott esetben kijelentő módban is megjelenhetnek, és valójában, mint látni fogjuk, éppen utóbbiak az „erősebbek” (például az elkövető az adott intézkedés „alatt áll”). A mérlegelést megengedő szabályok pedig többnyire a „lehet” szóval, vagy a „-hat”, „-het” toldalékokkal jelennek meg a törvényben. Értelmezési problémát jelenthet azonban, hogy egyes szankciók feltételrendszerének meghatározásánál a Btk. – némileg megtévesztő módon – felszólító módban fogalmaz ugyan, azonban a feltételek közé mérlegeléssel érinthetőket is beemel. Álláspontom szerint ilyen értelemben szükséges distinkciót tenni *valódi és látszólagosan kógens jellegű szankciók között*. A *valódi* kógens szabály jellemzője, hogy a büntetőjogi felelősség megállapítása esetén további mérlegelésnek helye nincs, az mindig kötelező. A *látszólag* kógens rendelkezés megszövegezésére azonban nyelvtanilag felszólító módban kerül ugyan sor, mindazonáltal a jogalkotó az adott jogintézmény feltételrendszerét valójában mérlegelési elemekkel is felhívja. Ilyenkor végeredményben a bíróság (ügyész) belátásától függ a büntetőjogi felelősség megállapítása esetén is, hogy alkalmazza-e az adott szankciófajtát, vagy sem.

Tovább árnyalható a kép a vonatkozó bírói gyakorlat alapján. A már többször említett EBH 2016.B.6. számú kúriai döntés rendelkező része teljes egészében azt tartalmazza, hogy „[a] büntetéskiszabás során a pénzbüntetés és kiutasítás együttalkalmazási tilalmának megsértésével megvalósult anyagi

³⁵ Lásd Földvári József: A büntetés tana. KJK, Budapest, 1970, 98–99.; Rendeki Sándor: A büntetés kiszabása. Enyhítő és súlyosító körülmények. KJK, Budapest, 1976, 39. o.; Györgyi Kálmán: Büntetések és intézkedések. KJK, Budapest, 1984, 116–117., Nagy Ferenc (2010): i. m. 256. o.

³⁶ Így Gál István László – Szűcs András: i. m. 9. o.; Tóth Mihály: i. m. 380. o.

jogszabálysértést annak figyelembevételével kell orvosolni, hogy az a büntetés nem mellőzhető, amelynek kiszabására a bíróság törvény szerint köteles. Ezért a bűncselekményt haszonszerzés végett elkövető, határozott tartamú szabadságvesztésre ítélt és megfelelő jövedelemmel rendelkező terhelttel szemben kötelezően kiszabandó pénzbüntetés folytán a kiutasítás – miután az országban tartózkodás nemkívánatossága mérlegeléstől függ – nem rendelhető el.”

A Kúria tehát e döntésében impliciten a valódi és látszólag kógens – ám a vonatkozó együttalkalmazási tilalom folytán egyidejűleg nem alkalmazható – büntetőjogi szankciók között tett különbséget a kiutasítás és az úgynevezett kötelező pénzbüntetés [Btk. 50. § (2) bekezdés] összetételekor.

A kiutasítás feltételeit felszólító módon fogalmazza meg ugyan a törvény, mert a Btk. 59. § (1) bekezdése alapján a nem magyar állampolgárt „ki kell utasítani”, annak megítélése azonban, hogy „nemkívánatos-e” az elkövető országban tartózkodása, már bírói mérlegelést igényel. Itt tehát egyértelműen látszólagos kógenciával állunk szemben.

A Btk. 50. § (2) bekezdése alapján akit haszonszerzés céljából elkövetett bűncselekmény miatt határozott ideig tartó szabadságvesztésre ítélnék, ha megfelelő jövedelme vagy vagyona van, pénzbüntetésre is kell ítélni. A megfogalmazás tehát itt is a szankció kiszabására hívja fel a bírót, bizonyos körben azonban meghagyja a mérlegelés lehetőségét. A haszonszerzési cél megléte vagy hiánya nem a szankcionálás, hanem a büntetőjogi minősítés területére eső kérdés, tehát ettől még lehetne valódi kógens szabályról beszélni. Bizonyos esetekben már átnyúlik a büntetéskiszabás kérdéskörére az, hogy az elkövetőt határozott tartamú szabadságvesztésre ítélik-e. Itt ugyanis – a Btk. 33. § (4) bekezdése alapján – a legfeljebb három évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény esetén a bíróság ehelyett más, alternatív büntetést is kiszabhat. Emellett a büntetés enyhítése körében – természetesen indokolási kötelezettség mellett – az egytől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetni rendelt deliktumok kapcsán is áttérhet elzárásra, közérdekű munkára vagy pénzbüntetésre [Btk. 82. § (2) bekezdés d) pont; (3) bekezdés], mérlegelési joga legfeljebb tehát eddig terjedhet. Az látható tehát, hogy ha a bíróság az elkövető terhére haszonszerzési céllal elkövetett legalább kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekményt (például alapeseti rablást) állapít meg, mérlegelési joga az említett feltételek kapcsán nincs, szabadságvesztést (és emellett esetleg más, megengedett szankciót) kell kiszabnia. Mindamellett a Btk. 50. § (2) bekezdése a kötelező jellegű pénzbüntetés kiszabásához egy utolsó feltételt is támaszt: a megfelelő jövedelem vagy vagyon meglétét. Itt alapvetően ismét helye lehet

bírói mérlegelésnek: a töretlen ítélkezési gyakorlat szerint „[a] törvény célját figyelembe véve – a pénzbüntetés szempontjából – akkor megfelelő a kereset, illetve a jövedelem, ha az elkövető a pénzbüntetést, akár részletekben is, de képes megfizetni. Az a kérdés, hogy a vádlott keresete mikor tekinthető megfelelőnek, csak a konkrét ügyben az adott körülmények részletes vizsgálata alapján dönthető el.”³⁷

Az előbbieken alapján az a kép rajzolódik ki, hogy mind a kiutasítás, mind az úgynevezett kötelező pénzbüntetés esete tartalmaz bírói mérlegeléssel érintett elemet, így a korábban mondottak alapján mindkettő látszólag tekinthető kógensnek. Ugyanakkor, míg a kiutasításnál a diszkréciónak további törvényi gátja nincs, a pénzbüntetésnél gyakran igencsak beszűkülhet a bíróság mozgástere. Mindezek alapján, a valódi és a látszólag kógens szankciós szabályok mellett – lényegében utóbbi egy speciális válfajaként – beszélhetünk *de facto* kógens szabályokról is, amelyek bizonyos feltételei kapcsán elvileg megvan a diszkréció joga, a gyakorlatban azonban sok esetben mégis elvész a mérlegelési lehetőség. Jól jelzi e helyzetet az említett kúriai instrumentum indokolása is, amely szerint „[t]énykérdés, hogy a bíróság határozott ideig tartó szabadságvesztésre is ítélte a terheltet, a havi 800 eurós – mintegy 250 000 forintnak megfelelő – jövedelme pedig magyar viszonylatban megfelelő jövedelemnek minősül”. Határesetek tehát létezhetnek ugyan, amelyek kapcsán megvan a bírói mozgástér, ám egy bizonyos objektív limit felett a megfelelő jövedelem megállapíthatóságától nem lehet eltekinteni.

Példák a valódi és a látszólagos, valamint a de facto kógenciára

Valódi kógens normát tartalmaz a pártfogó felügyelet intézkedése kapcsán a Btk. 69. § (2) bekezdése, amely szerint – kijelentő módban! – *pártfogó felügyelet alatt áll*, a) akit életfogytig tartó szabadságvesztésből feltételes szabadságra bocsátottak; b) az a visszaeső, akit feltételes szabadságra bocsátottak, vagy akivel szemben a szabadságvesztés végrehajtását felfüggesztették. Utóbbi szabályt – valószínűleg feleslegesen – megismétli a Btk. 86. § (6) bekezdés 2. mondata is. Továbbá a fiatalokú a Btk. 119. § (1) bekezdése értelmében pártfogó felügyelet alatt áll, bármely módon marad/kerül szabadlábra.

Az *elkobzás* alkalmazása mindig kötelező, ha a bűncselekmény produktumáról, közbiztonságot veszélyeztető, vagy olyan dologról van szó, amelynek birtoklása jogszabályba ütközik, illetve a sajtótermék viszonylatában, amely-

---

37 25. büntető kollégiumi vélemény; lásd még BH 2012.112.

ben a bűncselekmény megvalósul [Btk. 72. § (1) bekezdés b) és d) pont; (2) bekezdés]. Vonatkozik ugyanez a *vagyonelkobzásra* (Btk. 74. §)³⁸ és az *elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tételére* (Btk. 77. §) is.³⁹

Speciális, ugyancsak valódi kógens szabályokat is tartalmaz a próbára bocsátás intézkedés kapcsán a Btk. 66. § (1) bekezdése, amely alapján a próbára bocsátást meg kell szüntetni, és büntetést kell kiszabni például akkor, ha a próbára bocsátottat a próbaidő alatt elkövetett bűncselekmény miatt elítélik [Btk. 66. § (1) bek. b) pont].

Szintén mérlegelést nem tűrő – úgynevezett „három csapás” – szabály vonatkozik bizonyos esetekben az *erőszakos többszörös visszaesőkre*.⁴⁰ A Btk. 90. § (2) bekezdése alapján az erőszakos többszörös visszaesővel szemben az erőszakos többszörös visszaesőkénti minősítést megalapozó bűncselekmény büntetési tételének felső határa szabadságvesztés esetén a kétszeresére emelkedik. Ha a büntetési tétel így felemelt felső határa a húsz évet meghaladná, vagy a törvény szerint a bűncselekmény életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, az elkövetővel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni. Ez esetben tehát, mint arra már történt utalás, valójában a valódi kógens szankció speciális, „legerősebb” variációjával, az úgynevezett *abszolút határozott büntetőjogi szankcióval* állunk szemben, hiszen itt nem csupán a kiszabás kérdésében, hanem az alkalmazott szankció mértékében sem illeti meg a bíróságot a mérlegelés joga. Külön tanulmány tárgya kell hogy legyen, ezért e rendelkezés részletes bírálatától ezúttal eltekintve csupán annak jelzésére szoritkozom, hogy a bíró kezének megkötése a büntetés-kiszabás területén azért nem szerencsés, mert az ítélkező – aki, ha úgy tetszik, a mérlegelés mesterségére szocializálódott –, ha a büntetés kiszabásakor nem mérlegelhet, ezt feltehetően ott fogja elvégezni, ahol erre még legutoljára lehetősége van: tehát a bűncselekmény minősítésénél. Az efféle kötelező

38 Ebben a körben ugyanakkor a joggyakorlat értelemszerű kivételeket is kimunkált, lásd BH 2013.292.; BH 2014.261.

39 Jóllehet utóbbi a legfőbb ügyész 2015. évi beszámolója szerint egyelőre inkább csak elvi lehetőség, hiszen a 2013. évi bevezetésétől 2015-ig egyetlen alkalommal sem rendelték el. Lásd Lásd B/11709 A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2015. évi tevékenységéről, 24. o. http://ugyeszseg.hu/pdf/ogy_besz/ogy_beszamolo_2015.pdf. Ezt követően, 2016-ban azonban már alkalmazták az említett intézkedést, jóllehet mindössze két esetben. Lásd Lásd B/17351 A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2016. évi tevékenységéről, 26. o. http://ugyeszseg.hu/pdf/ogy_besz/ogy_beszamolo_2016.pdf

40 Vö. Kónya István: A három csapás bírói szemmel. Magyar Jog, 2011/3., 129–135. o.; Ambrus István: Az Alkotmánybíróság határozata a halmazati három csapásról: A jogbiztonság elvét sértő büntetőjogi rendelkezés alaptörvény-ellenessége, valamint az alaki és az anyagi bűnhalmazat eltérő megítélésének lehetőségei. Jogesetek Magyarázata, 2015/4., 5–16. o.

szankciós szabályokba tehát bele van kódolva, hogy a büntetőjogi minősítést tévútra viszik (így például, ha a bíró emberölés helyett csak azért állapít meg halált okozó testi sértést, hogy ne kelljen alkalmaznia a „három csapás” szabályát).

Itt említem meg, hogy 2017. december 1. napjától a 2017. évi CXLIX. törvény 1. §-a a Btk.-nak a *foglalkozástól eltiltásról* rendelkező 52. §-át a következő tartalmú (3)–(4) bekezdésekkel egészítette ki:

(3) A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény elkövetőjét, ha a bűncselekményt tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére követte el, végleges hatállyal el kell tiltani bármely olyan foglalkozás gyakorlásától vagy egyéb tevékenységtől, amelynek keretében tizennyolcadik életévét be nem töltött személy nevelését, felügyeletét, gondozását, gyógykezelését végzi, illetve ilyen személlyel egyéb hatalmi vagy befolyási viszonyban áll.

(4) A kiskorú veszélyeztetése bűncselekmény elkövetőjét el kell tiltani bármely olyan foglalkozás gyakorlásától vagy egyéb tevékenységtől, amelynek keretében tizennyolcadik életévét be nem töltött személy nevelését, felügyeletét, gondozását, gyógykezelését végzi, illetve ilyen személlyel egyéb hatalmi vagy befolyási viszonyban áll. Különös méltánylást érdemlő esetben a foglalkozástól eltiltás kötelező alkalmazása mellőzhető.

Amennyiben tehát az elkövető tizennyolc évesnél fiatalabb sértett sérelmére szexuális bűncselekményt követ el, mérlegelést nem tűrőn és végleges hatállyal kell eltiltani minden olyan foglalkozás gyakorlásától, amelyek révén tizennyolc év alatti személyekkel napi kapcsolatba kerülhetne. Ez az esetkör is tehát az *abszolút határozott szankció* új törvény példája. Kiskorú veszélyeztetése (Btk. 208. §) viszonylatában ugyanakkor csupán – mint később látni fogjuk – *de facto* kógens szabályról van szó.

Látszólag kógensnek tekintendő norma a már említett kiutasítás mellett a közügyektől eltiltás is. Annak eldöntése ugyanis, hogy az elkövető a közügyek gyakorlására méltatlan-e [Btk. 61. § (1) bekezdés], egyértelműen bírói mérlegelési körbe tartozik.⁴¹ Ugyanez mondható el a katonai szankciók közül a lefokozásról és a rendfokozatban visszavetésről. Előbbit akkor kell alkalmazni, ha az elkövető a rendfokozatra méltatlanná válik [Btk. 137. § (1) bekezdés], utóbbit pedig akkor, ha a bűncselekmény a rendfokozat tekintélyének sérelmével jár, de lefokozásra nincs szükség [Btk. 139. § (2) bekezdés].

---

⁴¹ Így Gál István László – Szűcs András: i. m. 64. o.; lásd még BH 2007.3.

Az intézkedések körében példaként szolgálhat a megrovás, amely kapcsán a Btk. 64. § (1) bekezdésének szóhasználata ugyancsak kötelező alkalmazást sejtet, annak alkalmazása azonban végeredményben „*mégis a bíró és az ügyész mérlegelésén alapul, hiszen a hiányzó vagy csekély fokú társadalomra veszélyesség megállapítása vagy kizárása az egyedi körülmények gondos elemzését igényli*”⁴².

A *kényszergyógykezelést* a törvény szövegezése szerint feltételeinek teljesülése esetén szintén *el kell rendelni*, azok áttekintése alapján ugyanakkor nem kétséges, hogy a számos mérlegelési elem (például az ismétlés prognózisa, a normális elmeműködés esetén hosszabb tartamú szabadságvesztés kiszabásának vélelme) látszólagossá teszi az alkalmazás kógens jellegét (Btk. 78. §).

A *de facto kógenia* példája a már említett úgynevezett kötelező pénzbüntetés esete mellett a *járművezetéstől eltiltás* szabályozásában a Btk. 55. § (2) bekezdése lehet. E szerint a járművezetéstől el kell tiltani azt, aki járművezetés ittas állapotban vagy járművezetés bódult állapotban bűncselekményt követ el. Ettől az elvileg kötelező szabálytól csak különös méltánylást érdemlő esetben lehetséges eltérni. Ilyen eset lehet például – a nyomatékos enyhítő körülmények túlsúlya esetén –, ha a bíróság büntetés helyett próbára bocsátást alkalmaz az ittas járművezetővel szemben. Ilyenek hiányában azonban a járművezetéstől eltiltás törvényesen nem mellőzhető.

Hasonló mondható el a bűncselekmény eszközére és tárgyára, valamint annak elszállítására használt dolog *elkobzásáról* [Btk. 72. § (1) bekezdés a) és c) pont]. Ezek elkobzása – feltéve, hogy a tulajdonos az elkövetésről előzetesen nem tudott – nem rendelhető el, ha a dolog nem az elkövető tulajdona, kivéve, ha az elkobzás mellőzését nemzetközi jogi kötelezettség kizárja [Btk. 72. § (3) bekezdés].⁴³ Elkobzásuk továbbá kivételesen azonban mellőzhető is, ha az az elkövetőre vagy a tulajdonosra a bűncselekmény súlyával arányban nem álló, méltánytalan hátrányt jelentene. Vannak ugyanakkor alkivételek, amelyek kapcsán a méltányosságból történő mellőzés kizárt (Btk. 73. §). Például, ha azt nemzetközi kötelezettség zárja ki, vagy a bűncselekményt bünszervezetben követték el.

Végül se valóságos, se látszólag kógens normának nem tekinthetők a bírói mérlegelést csupán *orientáló* szabályok, amelyre a legekleatásabb példa a *középmértékes büntetéskiszabás* kötelezettsége [Btk. 80. § (2) bekezdés]. E jogintézmény részletesebb bemutatása nyilvánvalóan nem kapcsolódik jelen

⁴² Tóth Mihály: i. m. 433. o.; lásd még BH 1989.260.

⁴³ Lásd BH 2001.510.

tanulmány témájához, ezért csupán azt emelem ki, hogy azzal szemben olyan tekintélyes jogtudósok hoztak fel meggyőző érveket, mint *Király Tibor*⁴⁴ és *Györgyi Kálmán*.⁴⁵ Ezzel együtt ugyanakkor képviselhető *Gellér Balázs* azon megállapítása is, hogy a középérték újbóli bevezetésének indoka „nem a szigorítás, hanem a büntetéskiszabás egységesítése és a megfelelő bírói indokolás előmozdítása volt”⁴⁶.

*Kógenciára hivatkozás
az Alkotmánybíróság gyakorlatában*

Az Alkotmánybíróságnak a korábbiakban jelzett 23/2014. (VII. 15.) AB határozatát – amelyben az úgynevezett halmazati „három csapás” szabályokat bírói kezdeményezés alapján megsemmisítette – egy korábbi munkámban már részletesen elemzés tárgyává tettem.⁴⁷ Ezúttal nem is a – tudományos és szakmai szempontból egyébként kiváló színvonalú – határozat ismételt bemutatása szükséges, hanem csupán a kógens szankciós rendelkezésekkel kapcsolatos megállapításainak az értékelése.

Az Alkotmánybíróság határozatában élesen megkülönböztette a halmazati, illetve az erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozó „három csapás” szabályok alkotmányosságát és kizárólag előbbieket semmisítette meg. Jelezte egyúttal, hogy az indítványok utóbbiakat egyrészt nem érintették, másrészt az állam azon jogát, hogy a harmadízben jogerősen elítélt személyekkel szemben szigorúbb jogkövetkezményeket írjon elő, az Alaptörvényből levezethetőnek találta. Mint fogalmazott, „[a]z alkotmányosan elismerhető büntetési célokból nem következik, hogy a törvény a büntetés kiszabása körében ne írhatna elő orientáló jellegű, vagy éppen kötelezően alkalmazandó szabályokat. A hatályos Btk. rendszerében is vannak olyan rendelkezések, amelyek meghatározott feltételek fennállása esetén bizonyos büntetések (például kitiltás [Btk. 59. § (1) bekezdés], közügyektől eltiltás [Btk. 61. § (1) bekezdés]), vagy intézkedések [például felfüggesztett szabadságvesztés vagy a próbára bocsátás mellett kötelező pártfogó felügyelet (Btk. 119. §)] kötelező kiszabását írják elő. Ennek azonban egyetlen korlátja van: alkotmányosan igazolható cél érdekében kell történnie, amelynek során tiszteletben kell tar-

44 Király Tibor: Büntetőítélet a jog határán. KJK, Budapest, 1972, 292–294. o.

45 Györgyi Kálmán: i. m. 274–280. o.

46 Gellér Balázs: Büntetéskiszabás Magyarország negyedik Büntető Törvénykönyvében. Jogtudományi Közlöny, 2015/2., 75. o.; vö. továbbá 13/2000. (III. 20.) AB határozat és BH 2001.354.

47 Ambrus István (2015): i. m. 5–16. o.

tani az Alaptörvényben kifejezetten szereplő büntetőjogi garanciákat, valamint a büntetőjogra irányadó további alapelveket és az alapvető jogokat.”⁴⁸

Az érvelésnek a kiutasításra és a közügyektől eltiltásra hivatkozó része azonban a tanulmány e pontjában kifejtettek alapján nem vitathatatlan helyességű. Hiába használja ugyanis mindkét büntetési nem feltételrendszere a „kell” kitélt, ha egyszermind mérlegelési elemeket is tartalmaz, és ezáltal esetükben nem valódi, hanem csupán látszólag kógens – szóval végeredményben a bírói diszkréciónak teret engedő – szankciókról van szó. Ekként az erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozó kötelező jogkövetkezmény helyességének alátámasztására kevésbé alkalmasak. A pártfogó felügyeletre való hivatkozás érdemben helyes ugyan, azonban az nem büntetés, hanem egy olyan (lényegében mellék-) intézkedés, amelynek hatása természetesen össze sem hasonlítható a Btk. 90. § (2) bekezdésének kötelező életfogytig tartó szabadságvesztést előíró rendelkezésével.

Összegzés

Jelen munkában két, első ránézésre talán technikainak tűnő, ám valójában – elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt – kifejezetten releváns kérdéskörnek a büntetést tanban újszerű megközelítésére tettem kísérletet. Az együttalkalmazási tilalmak kapcsán a legfontosabb kiemelendő szempont, hogy a büntetőtörvénynek valamennyi olyan szankció együttes alkalmazását következetesen tiltania indokolt, amely a kétszeres értékelés, vagy valamely szankció kiüresedésének lehetőségét hordozná magában. A bíróságoknak – és megjegyezhető, hogy a vádat képviselő ügyésznek úgyszintén – kiemelt figyelmet kell fordítaniuk arra, hogy e tilalmakat ne sérték meg. A valódi és látszólagos kógensia kérdésköre kapcsán pedig, a jelzett problémákra is figyelemmel, az a kívánalom fogalmazható meg a jogalkotás irányába, hogy a látszólag kógens – valójában mérlegelést engedő – normákat elképzelhető, hogy indokolt lenne nyelvtani értelemben is megengedő köntösbe bújtatni, ellenkező esetben valóságosan kógens (sőt eseténként abszolút határozott), ám épp ezért kiemelten problematikus szankciós szabályok legitimálásához is érvként lehetnek felhasználhatók.

---

⁴⁸ 23/2014. (VII. 15.) AB határozat, [60] 5.3.2.